

Обзор Волынской губернии за 1912 год. – 104 с. 22. Обзор Киевской губернии за 1898 год. – 134 с. 23. Обзор Киевской губернии за 1905 год. – 130 с. 24. Обзор Киевской губернии за 1907 год. – 166 с. 25. Обзор Киевской губернии за 1908 год. – 187 с. 26. Обзор Одесского градоначальства за 1897 год. – Одесса, 1898. – 33 с. 27. Обзор Подольской губернии за 1890 год. – 144 с. 28. Обзор Подольской губернии за 1891 год. – 156 с. 29. Обзор Подольской губернии за 1892 год. – 182 с. 30. Обзор Подольской губернии за 1893 год. – 171 с. 31. Обзор Подольской губернии за 1895 год. – 208 с. 32. Обзор Подольской губернии за 1896 год. – 207 с. 33. Обзор Подольской губернии за 1897 год. – 176 с. 34. Обзор Подольской губернии за 1899 год. – 252 с. 35. Обзор Подольской губернии за 1901 год. – 215 с. 36. Обзор Подольской губернии за 1903 год. – 195 с. 37. Обзор Подольской губернии за 1905 год. – 164 с. 38. Парасунько О. А. Положение и борьба рабочего класса Украины (60–90-е годы XIX в.) / О. А. Парасунько. – К.: И-во Академии наук УССР, 1963. – 576 с. 39. Российский государственный исторический архив, г. Санкт-Петербург, ф. 18, оп. 4, д. 255, 110 арк. 40. Статистико-экономический обзор Екатеринославской губернии за 1897 год. – Екатеринослав, 1898. – 80 с. 41. Темірова Н. Р. Поміщики України в 1861–1917 рр.: соціально-економічна еволюція / Н. Р. Темірова. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 319 с. 42. Филимонов В. В. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 год / В. В. Филимонов. – Каменец-Подольский, 1911. – 218 с. 43. Хмелевая промышленность в России вообще и, в частности, в западном крае в 1898 г. // Воłyнь. – 25 июня 1899. – № 48. 44. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК), ф. 442, оп. 52, спр. 437, 62 арк. 45. ЦДІАК, ф. 575, оп. 1, спр. 183, 276 арк.

Николай Москалюк

РАЗВИТИЕ ВІНОКУРЕННОЇ ПРОМИШЛЕННОСТІ В УКРАЇНІ ВО ВТОРІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НАЧАЛІ XX В.

Статья посвящена ключевым проблемам исследования основных тенденций развития винокуренной промышленности в украинских губерниях Российской империи в отмеченный период.

Ключевые слова: отделочная промышленность, винокурение, губерния, Российская империя, промышленное развитие.

Mykola Moskalyuk

THE DEVELOPMENT OF DISTILLING INDUSTRY IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH EARLY 20TH CENTURY

The article is dedicated to key problems of the research of the main tendencies in the development of distilling industry in Ukrainian provinces of the Russian Empire in the above-mentioned period.

Key words: finishing industry, distillation, province, Russian Empire, industrial development.

УДК 94(477.84): 329.14 "XIX"

Юрій Яковлєв

РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ В КІНЦІ XIX СТ.

Зроблено спробу висвітлити місце і роль Русько-української радикальної партії у суспільно-політичному житті Тернопільщини впродовж 1890-х рр. Простежено передумови утворення та висвітлено основні напрямки організаційно-політичної роботи партії впродовж досліджуваного періоду. Проаналізовано участь радикальної партії у виборчих кампаніях до Державної Ради та Галицького крайового сейму, що відбувалися на теренах краю. Показано діяльність Дмитра і Яцька Остапчуків, П. Думки, А. Шмідельського, С. Шмітера та інших партійних діячів, які активно працювали на Тернопільщині. Охарактеризовано ставлення місцевих радикалів до політичного протистояння та внутрішньої боротьби всередині радикальної партії.

Ключові слова: Русько-українська радикальна партія, Тернопільщина, радикали, парламент, сейм.

Період кінця XIX ст. ознаменувався політизацією українського національного руху та формуванням модерних політичних партій. У жовтні 1890 р. виникла перша українська політична партія європейського зразка – Русько-українська радикальна партія (далі – РУРП). Серед активних діячів якої було чимало уродженців Тернопільщини (П. Думка, Д. Остапчук та ін.), які відіграли важливу роль в організаційному становленні партії, доклавши чимало зусиль у піднесенні національної свідомості українського населення Східної Галичини.

Згодом, у ході еволюції суспільно-політичних поглядів, частина діячів залишили партію та виступили засновниками Української соціал-демократичної партії (далі – УСДП, Я.Остапчук, А.Шмигільський та ін.) та Української націонал-демократичної партії (далі – УНДП, В.Будзиновський, Є.Левицький та ін.). У цьому контексті певний інтерес викликає діяльність РУРП на Тернопільщині у кінці XIX ст.

Аналіз сучасної української історіографії засвідчує відсутність спеціальних праць, присвячених діяльності РУРП на Тернопільщині. У переважній більшості науковці лише фрагментарно та епізодично подають окреслену проблему, здебільшого в контексті висвітлення суспільно-політичних процесів у Східній Галичині останньої третини XIX ст. [13; 17; 39].

Метою статті є спроба висвітлити процес організаційного становлення та діяльності РУРП на Тернопільщині впродовж 1890-х рр.

Кінець 1870-х рр. в Австро-Угорській імперії ознаменувався активним поширенням соціалістичних ідей. У розвитку українського соціалізму в Східній Галичині та виникненні радикальної (соціалістичної) течії значну роль відіграли студенти Відня та Львова (О. Терлецький, М. Павлик, І. Франко та інші). Останні крім знайомства із західноєвропейськими поступовими ідеями, перебували також під значним ідейним впливом наддніпрянських соціалістів, передусім, М. Драгоманова та С. Подолинського. Радикальна течія, на противагу народовцям і русофілам, прагнула надати українському рухові модерного європейського характеру [7, арк. 2; 27, с. 431–432].

Початок поширення соціалістичних ідей на Тернопільщині припадає, очевидно, на другу половину 1870-х рр. Це підтверджує той факт, що на Збаражчині розповсюджувалися невеликі соціалістичні брошури, так звані "метелики", видані у Відні упродовж 1875–1876 рр. Зокрема, праці С. Подолинського "Парова машина. Казка" й "Про бідність. Розмова перва" та "Правдиве слово хлібороба до своїх земляків" Ф. Волховського [37, с. 145, 152]. Ці книги потрапляли у Галичину і де активно поширювалися прихильниками соціалістичних ідей. Так, у с. Стріївка (тепер Збаразького району Тернопільської області) названі книги серед селян розповсюджував Володимир Зарицький, студент права та син місцевого священика. Згодом В.Зарицького звинувачено у поширенні соціалізму та притягнуто до судової відповідальності [37, с.152].

Іншим осередком поширення соціалістичних ідей стала Тернопільська гімназія. Короткі відомості про проникнення соціалізму в навчальний заклад містять спогади відомого громадсько-політичного діяча Євгена Олесницького "Сторінки з мого життя", який у 1870-х рр. навчався у гімназії та був членом таємної учнівської "Громади". До 1877 р., тобто початку перших арештів та переслідувань соціалістів у Галичині (перший судовий процес відбувся у Відні в 1876 р.), як зазначав Є. Олесницький, "ми до того часу не мали про соціалістичний рух і взагалі про соціалізм найменшого поняття" [32, с. 183].

У спогадах Є. Олесницького є лише згадка про те, що у 1876 р. Кость Горбаль, викладач української мови навчального закладу перебував у Відні, складаючи учительський іспит [32, с.169, 183]. Після повернення він привіз із собою кілька книг і брошур соціалістичного характеру, серед яких були "Парова машина", "Про бідність" та інші. Усі книги К. Горбаль передав Є. Олесницькому, який, однак, після їх прочитання "не розумів, про що властиво йде" [32, с. 183]. У спогаді Є. Олесницького під назвою "З-понад четвертини століття (картка з історії української університетської молоді)" зазначено, що влітку 1877 р. К.Горбаль таємно передав йому лише одну брошуру "Парова машина". Книгу, яку вчитель заборонив показувати іншим гімназістам, Є. Олесницький перечитав кілька разів та не знайшов у ній нічого небезпечного [36, с. 65].

Невдовзі, після початку арештів 1877–1878 рр., згідно зі свідченням Є. Олесницького, будь-які компрометуючі матеріали, передусім, листи були спалені. У бібліотеці гуртка, мабуть, серед інших книг могли міститися соціалістичні брошури. Невдовзі бібліотека була таємно перевезена до будинку одного міщанина. Восени 1878 р. Є. Олесницький виїхав з Тернополя та поступив на правничий факультет Львівського університету. К. Горбаль наприкінці 1870-х рр. переїхав до Стрия, де працював у місцевій гімназії. На цьому популяризація соціалістичних ідей серед гімназійної молоді на певний час припинилася [32, с. 184, 185, 200].

Згодом у Тернопільській гімназії існував таємний учнівський гурток, до лівого, соціалістичного крила якого належали, зокрема, Микола Ганкевич (1869–1931 рр.) і Євген Левицький (1870–1925 рр.) [41, р. 221; 17, с. 75]. Члени гуртка через В'ячеслава Будзиновського (1868–1935 рр.), учня Львівської гімназії регулярно отримували поштою примірники часопису "Przegląd społeczny", який виходив польською мовою упродовж 1886–1887 рр. у Львові. Це свідчить про те, що тернопільський гурток підтримував зв'язки з аналогічним гуртком львівських гімназістів [41, р. 153, 221].

Наприкінці 1880-х рр. таємний гурток, за свідченням Яцка Остапчука (1873–1959 рр.), уродженця Збаражчини, який восени 1889 р. став його членом, налічував 20 гімназістів [33, с. 247, 248; 29, с. 7]. При гуртку існувала таємна бібліотека, де було чимало книг, заборонених шкільною

владою. Зі спогадів Я.Остапчука дізнаємося про те, що шафа з книгами містилася у будинку міщанки Давидовички [33, с. 249].

Фонди таємної бібліотеки поповнювалися різними шляхами. Показовим у цьому плані є недатований лист за 1887 р. Є. Левицького, учня сьомого класу гімназії до І. Франка. Попри те, що гімназист був тоді взагалі незнайомий з письменником, він просив останнього надіслати декілька примірників збірника творів "З Вершин і низин". Разом з тим Є. Левицький гарантував, що надіслані книги мали бути розповсюджені, очевидно, серед гімназистів, а зібрані гроші надіслані І.Франку [1, с. 55–57].

Наприкінці 1880-х рр. розпочався якісно новий етап у розвитку радикальної течії. Так, з 1 січня 1890 р. у Львові за редакцією І. Франка й М. Павлика та при матеріальній допомозі наддніпрянських українофілів видавався часопис "Народ" [19, с. 49]. Тернопільські радикали співпрацювали з редакцією та упродовж 1890–1895 рр. передплачували названий часопис [34, с. 256, 287]. Наприклад, у одному з номерів журналу Павло Думка, радикал із с. Купчинці Тернопільського повіту (тепер Козівського району Тернопільської області) у співавторстві з Романом Ярославичем і Яковом Невестюком помістив розвідку, присвячену оцінці зборів товариства "Просвіта" від 28 серпня 1890 р. у Коломиї [8, арк. 9].

4–5 жовтня 1890 р. у Львові на установчому з'їзді радикалів засновано РУРП [41, р. 167]. Не вдалося встановити, чи були серед учасників з'їзду, переважно львівських та коломиїських радикалів, безпосередньо представники від Тернопільщини. Відомо, що там були лише уродженці краю, зокрема студенти Віденського університету – Є. Левицький та В. Будзиновський [7, арк. 5, 6].

На початку 1891 р. були призначені вибори до Державної Ради – австрійського парламенту. У виборчому окрузі № 24 Заліщики-Борщів-Городенка кандидатом від РУРП став Теофіл Окуневський. Але офіційно він не виступав як кандидат радикальної партії [42, с. 64]. Натомість Головний руський виборчий комітет народовців під керівництвом Юліана Романчука підтримав на виборах Михайла Кульчицького [14, с. 265, 266]. У названому окрузі радикали проводили передвиборчу кампанію. Так, на народне віче в с. Товсте (тепер Заліщицького району Тернопільської області) з'явилося 800 осіб. У м. Борщів кількість учасників зборів становила 200–300 осіб. У селах Устя та Залісся (тепер Борщівського району Тернопільської області) відповідно 300 та 200 учасників. На віче, організоване напередодні виборів у Борщеві, зібралось 500 осіб [31, с. 146]. У ході передвиборчої боротьби Т.Окуневський отримав 129 голосів, а його основний опонент, поляк Борковський – 278. Як наслідок, на виборах до парламенту 2 березня 1891 р. Т.Окуневський не здобув мандату [14, с. 271; 42, с. 65].

У першій половині 1890-х рр. радикальні діячі Тернопільщини активно виступали за організацію народних віче. Зокрема, радикали зі Збаражчини, передусім Сафат Шміґер, який у середині 1890-х рр. навчався на медичному факультеті Краківського університету, висловили бажання взяти участь у зборах, що мали відбутися у Львові [38, с. 35, 36]. Є відомості про те, що радикали з с. Купчинці Тернопільського повіту (серед них, найімовірніше, П. Думка), наприкінці липня 1893 р. були присутні на перших зборах політичного товариства радикалів "Народна воля" у Коломиї [35, с. 1]. 16 грудня 1894 р. у Львові відбулося віче, присвячене святкуванню ювілею 30-річчя літературно-наукової діяльності М. Драгоманова (до річниці виходу в 1864 р. його праці про римського імператора Тиберія). Тернопільський радикал П.Думка увійшов до складу президії віча та був одним із заступників М.Павлика, голови зборів [40, с. 1; 34, с. 38].

У вересні 1895 р. відбулися чергові вибори до Галицького крайового сейму. У рамках передвиборчої кампанії радикали Тернопільщини проводили віча у різних повітах краю. Так, у липні 1895 р. відбулися збори за участю Я. Остапчука, його приятелів С. Шміґера, Андрія (Яндруха) Шміґельського та інших радикалів у с.Лозівка (тепер Підволочиського району Тернопільської області) [33, с. 293, 294]. Невдовзі відбулися таємні збори у Тернополі. Їх організаторами виступили Григорій Гарматій, Володимир Загайкевич, Петро Кордуба й Антін Онуферко, колишні товариші Я. Остапчука у таємному гімназійному гуртку. На тернопільських зборах Я. Остапчук виступив з доповіддю про значення виборів до Галицького крайового сейму [33, с. 297, 298].

Восени 1895 р. відбулося передвиборче віче у с. Тарасівка. Оголошення про віче були розповсюджені не лише на території Збаразького, але й Тернопільського та Скалатського повітів. Однак Збаразьке староство, яке заздалегідь було повідомлене про організацію віча, його заборонило. Проте, ця звістка прийшла за день до початку віча. Зрозуміло, що відмінити його було вже неможливо. Серед присутніх на вічі були П. Думка, Стефан Гарматій, батько і син Миколи Флисти та деякі інші прихильники радикальної партії. Головою вічевого комітету був С. Шміґер [33, с.299, 300]. У 1896 р. Я.Остапчук та інші організатори названого віча на підставі порушення розпорядження староства про заборону віча були притягнені до судової відповідальності. Проте суд визнав винним лише Я. Остапчука, якого засуджено на 14 днів арешту [33, с. 305, 306].

У Тернопільському повіті на виборах до сейму в 1895 р. усі три українські виборчі комітети поставили узгоджену кандидатуру – селянина П. Думку. Зазначимо, що на згаданих виборах інтереси місцевих українців, за винятком русофілів, представляли три виборчі комітети, а саме: Головний руський виборчий комітет (народовці, прихильники угоди 1890–1894 рр., так звані "новокурсники"); Незалежний виборчий комітет (решта народовців) та політичне товариство радикалів "Народна воля", яке очолило передвиборчу кампанію РУРП [13, с. 118].

На виборах до Галицького крайового сейму, що відбулися наприкінці вересня 1895 р. на Тернопільщині, мандат отримав Дмитро Остапчук, батько Я. Остапчука, селянин із с. Тарасівка Збаразького повіту (тепер Збаразького району Тернопільської області), який був депутатом сейму впродовж 1895–1907 рр. [25, с. 279; 39, с.167].

Радикали брали активну участь у культурно-просвітній роботі серед населення Тернопільщини. Так, із листа С. Даниловича та В. Загайкевича до І. Франка від 21 листопада 1895 р. довідуємося, що наприкінці місяця у Тернополі мали відбутися перші загальні збори просвітнього товариства "Народна бібліотека". Для функціонування останнього, передусім, були необхідні книги. Через відсутність коштів на їх закупівлю, автори листа й звернулися до І.Франка. Останнього вони просили подарувати свої книги, праці інших авторів, брошури, видані РУРП тощо. На жаль, інших відомостей про назване товариство нами не виявлено [3, с. 29, 30]. 29–30 грудня 1895 р. у Львові відбувся IV з'їзд РУРП, у роботі якого взяв участь Д. Остапчук [42, s.108, 109].

На початку 1896 р. відбулися збори радикалів у с. Мислова Скалатського повіту (тепер Підволочиський район Тернопільської області). Крім місцевих радикалів М. Винницького, Миколи Черкаса та інших, у нарадах взяли участь Я. Остапчук, С. Шміґер, А. Шміґельський [33, с. 303, 304]. 1 квітня 1896 р. у Тернополі Д. Остапчук мав організувати селянське віче, але місцевий староста заборонив його проведення. Тоді Д. Остапчук скликав таємні, "довірочні" збори, на які, зокрема, приїхав В.Будзиновський, редактор часопису "Радикал", що упродовж 1895–1896 рр. видавався у Львові. Там, за винятком Коломиї, виходила фактично уся преса РУРП. Однак є відомості, що на Збаражчині місцеві радикали висували ідею розпочати видання своєї преси [38, с. 72].

Під час згаданих зборів, що відбулися 1 квітня 1896 р. у Тернополі, з'явився жандарм та наказав припинити наради. Він мотивував це тим, що організатори зборів особисто не знали присутніх там осіб. Зауважимо, що згідно з тодішніми австрійськими законами про збори, таємні наради могли проводитися без дозволу влади. Проте усі учасники зборів мусіли мати запрошення, а організатори заходу мали знати їх особисто [33, с.293]. В. Будзиновський, який виступив проти незаконної спроби жандарма заборонити збори, був за це заарештований. На знак протесту він навіть оголосив голодування. 5 квітня 1896 р. В. Будзиновський був засуджений на місяць арешту, а звільнили його під грошову заставу [42, s. 125; 26, с. 142].

У вересні 1896 р. відбувся V з'їзд РУРП у Львові. На зборах серед інших виступили П. Думка, А. Шміґельський, М. Черкас і С. Гарматій. На з'їзді обговорювалося також питання чергових парламентських виборів, призначених на початок 1897 р. [20, с. 2; 25, с. 292]. Від Тернопільщини до головної управи партії увійшли П. Думка та А. Шміґельський. Вони обидва разом з М. Черкасом увійшли до складу виборчого комітету [21, с. 1].

У справі виборів певний інтерес викликає колективний лист-звернення від 24 вересня 1896 р. з м. Борщів. Його авторами виступили Р. Ярославич, який у 1895 р. виїхав на Тернопільщину для проходження лікарської практики [30, с. 3] та місцевий адвокат Михайло Дорундяк і його помічник Ієронім Калитовський. У листі, адресованому, очевидно, головній управі РУРП у Львові, зазначалося, що партії не варто проводити передвиборчу кампанію до парламенту самостійно. На думку авторів листа, не було округів, де б РУРП могла сподіватися на перемогу, та й то часткову. На виборах у сільських округах потрібно було організувати спільний комітет з іншими українськими опозиційними силами та здобути максимум один-два мандати. Проте на виборах до загальної курії слід було діяти спільно з польськими партіями, передусім з Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії (СДПГіС) і селянським "Стронніцтвом людовим", при тому підтримувати кандидатів, незалежно від національної приналежності. За умови відхилення РУРП названих пропозицій, радикали Борщівського повіту відмовлялися підтримувати партію. Наприкінці листа містилися рекомендації щодо організації радикальної партії та ведення нею агітаційно-пропагандистської роботи [11, арк. 1, 2].

У листопаді 1896 р. у Збаражі відбулося народне віче, у якому взяли участь радикали Тернопільського і Скалатського повітів. Крім І. Франка, на віче виступали А. Шміґельський та Антін Грицуняк [33, с. 315, 316]. На згаданому вічі І. Франко почув від А.Грицуняка оповідання "Свинська конституція". Незабаром І. Франко переклав цей сатиричний твір на німецьку мову та опублікував його у віденському часописі "Die Zeit" [7, арк. 16].

2 лютого 1897 р. у Тернополі відбулися збори селян з Тернопільського повіту. Зібрання було організовано за ініціативи П. Думки та С. Гарматія й присвячено передвиборчій акції. Нарадами зборів керував Д. Остапчук, депутат Галицького сейму, а серед присутніх членів РУРП був І. Франко. У ході тривалих дискусій вибрано селянський комітет та ухвалено самостійно проводити передвиборчу акцію до сільської курії, щоб "не дати собі нікому накинати кандидата" [16, с.50].

10 лютого 1897 р. у Тернополі відбулися передвиборчі збори. До сільської курії від виборчого округу Тернопіль-Збараж-Скалат висунено кандидатуру І. Франка [16, с. 53]. На Тернопільщині, крім І. Франка, РУРП висунула ще дві кандидатури – С. Шміґера та Р. Ярославича. С. Шміґер безуспішно кандидував до сільської курії у Тернопільському повіті, де перемогу здобув Л. Пінінський [24, с. 192; 33, с. 321].

Вибори до загальної курії відбулися 11 березня 1897 р. У виборчому окрузі № 15 Борщів-Заліщики-Чортків-Гусятин-Теребовля-Скалат мандат здобув Р. Ярославич [10, арк. 1 зв.; 9, арк. 12–13]. РУРП намагалася здобути мандат на додаткових виборах до австрійського парламенту. У виборчому окрузі № 25 Бучач-Чортків – частина Теребовлянського повіту до сільської курії, замість померлого у лютому 1898 р. депутата К. Городиського, кандидатом від РУРП виставлено В. Будзиновського. На початку виборчої агітації йому намагався допомагати Петро Новаковський, брат Степана Новаковського, депутата РУРП у Галицькому крайовому сеймі. Проте з початком передвиборчої кампанії П.Новаковський був заарештований і ув'язнений у слідчому ізоляторі. 23 травня 1898 р. мандат здобув урядовий кандидат М. Блажовський [42, с.145, 146].

У квітні 1898 р. після складення мандату Л.Пінінським у виборчому окрузі № 27 Тернопіль-Збараж-Скалат оголошено додаткові вибори до Державної Ради від сільської курії. У названому окрузі РУРП виставила кандидатуру І. Франка. Його опонентами стали поляк Дзівінський і двоє українців. Серед них був Е. Гладішовський з Тернополя, який мав підтримку намісництва. Натомість від "Всенародного руського комітету" висунено кандидатуру В. Будзиновського [28, с. 444; 42, с. 146].

У Тернопільському повіті агітацію за І. Франка мав проводити Семен Вітик. 14 травня 1898 р. відбулося віче у с. Тарасівка, на якому І. Франко виступив з доповіддю про скасування панщини [2, с.483, 484]. 17 та 19 травня І.Франко виступив на вічах у Тернополі та Підволочиську. Учасники названих віч одногосно підтримували його кандидатуру [28, с. 444]. Наприкінці травня відбулися великі передвиборчі збори у Старому Скалаті (тепер Підволочиський район Тернопільської області), на яких виступив І.Франко [6, с. 389]. У ході виборчих зловживань та фальсифікацій І. Франко не здобув мандату. Різниця у голосах була незначною: 256 за І. Франка, проти 266 на користь Е. Гладішевського [28, с. 444].

13 вересня 1897 р. у Збаражі відбулася партійна нарада, на якій вибрані делегати на VI з'їзд партії. На черговому з'їзді РУРП, який відбувся у вересні 1897 р. у Львові, були присутні П. Думка, А. Шміґельський, С. Шміґер і М. Черкас [4, с. 163; 22, с. 2, 3; 23, с. 2]. Від Тернопільщини до складу головної управи РУРП, що була обрана 20 вересня 1897 р., увійшли Р. Ярославич (м. Борщів), Д. Остапчук (с. Тарасівка), П. Думка (с. Купчинці), М. Черкас (м. Підволочиськ) та А. Шміґельський (с. Залужжя) [12, арк. 1].

Наприкінці 1890-х рр. молодші члени РУРП активно виступали за перетворення партії у соціал-демократичну. Складну внутріпартійну ситуацію обговорювали також збаразькі радикали А. Шміґельський, Я. Остапчук та С. Шміґер на початку жовтня 1898 р. Особливу увагу вони звернули на потребу реорганізації партії [5, с.395]. 30 жовтня 1898 р. на VII з'їзді РУРП делегати Г. Гарматій і П. Думка, підтримуючи позицію І. Франка, висловилися проти об'єднання радикалів із польськими соціал-демократами. Лише Я. Остапчук і Р. Ярославич відстоювали ідею перетворення радикальної партії в соціал-демократичну [17, с. 100].

7 травня 1899 р. головна управа РУРП більшістю лише в один голос ухвалила рішення про перехід радикалів на соціал-демократичні позиції. Після цього до управи РУРП почали надходити листи-протести, у тому числі від селян Скалатського і Тернопільського повітів [17, с.101]. Я. Остапчук, який прихильно ставився до переходу радикалів у соціал-демократичний табір, застерігав, що таке рішення міг ухвалити лише з'їзд партії. 21 травня 1899 р. вирішено зберегти самостійність РУРП. Після розколу радикальної партії до сфери впливів українських соціал-демократів потрапили селяни Тернопільського, Скалатського та Збаразького повітів [15, с. 66; 17, с. 102].

17–18 грудня 1899 р. у Львові відбувся IX з'їзд РУРП. С. Данилович, який працював адвокатом у Тернополі та С. Гарматій з Тернопільського повіту були обрані (поряд з І. Бородайкевичем з Тлумаччини) в числі заступників М. Павлика, голови з'їзду. С. Даниловича, П. Думку та М. Черкаса обрано до складу організаційної комісії з'їзду [18, с. 2]. На партійному з'їзді названі радикали виступили з доповідями [18, с. 3, 4].

Таким чином, РУРП відіграла важливу роль у суспільно-політичному житті Тернопільщини останніх десятиліть XIX ст. За короткий проміжок часу радикальній партії вдалося суттєво зміцнити свої позиції у регіоні. Свідченням цього стало, зокрема, проведення передвиборчих кампаній та безпосередня участь членів РУРП у періодичних виборах до австрійського парламенту та Галицького крайового сейму. Незважаючи на урядові фальсифікації і тиск з боку місцевої влади, радикалам вдалося здобути відповідно по одному мандату від Тернопільщини до Галицького крайового сейму (Д. Остапчук) та Державної Ради (Р. Ярославич). У Тернополі чи інших населених пунктах краю в досліджуваний період не було проведено жодного з'їзду радикальної партії, порівняно зі Львовом. Незважаючи на це, РУРП на теренах Тернопільщини здійснювала свою практичну діяльність та зробила чимало у справі піднесення національної свідомості місцевого українського населення.

Список використаних джерел

1. Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології, ф. 3, од. зб. 1602, с. 55–57. // Листи до Франка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/istoryky/franko-letters/dbr/index.php>.
2. Там само, од.зб. 1610, с. 481–484.
3. Там само, од. зб. 1624, с. 29–30.
4. Там само, од. зб. 1626, с. 161–164.
5. Там само, од. зб. 1626, с. 395–396.
6. Там само, од. зб. 1635, с. 389–390.
7. Львівська національна наукова бібліотека ім. В.Стефаника, відділ рукописів, ф. 29, оп. 1, од. зб. 170, 31 арк.
8. Там само, ф. 167, оп. 2, од. зб. 1128, 18 арк.
9. Там само, од. зб. 3555, 27 арк.
10. Там само, ф. 252, оп. 1, од. зб. 981, 2 арк.
11. Центральний державний історичний архів України в м. Львові, ф. 387, оп. 1, спр. 17, 2 арк.
12. Там само, ф. 663, оп. 1, спр. 179, 436 арк.
13. Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. / О. Аркуша. – Львів: Національна Академія Наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. – 174 с.
14. Барвінський О. Спомини з мого життя / О. Барвінський / [упор. А.Шацька; коментар Б.Янишина; ред. Л.Винар, М.Жулинський]. – К.: ВД "Стилос", 2010. – 1120 с.
15. Будзиновський В. Смішне в поважнім / В. Будзиновський // Нові шляхи. – Львів, 1930. – Том 9. – С. 64–68.
16. Возняк М. Іван Франко і баденівські вибори 1897 року / М. Возняк // Іван Франко. Статті і матеріали: Збірник четвертий. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1955. – С. 46–74.
17. Грицак Я. "Молоді" радикали в суспільно-політичному житті Галичини / Я. Грицак // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 71–110.
18. Дев'ятий з'їзд русько-укр[аїнської] радикальної партії // Громадський Голос. – Львів, 1900. – 1. січня, Ч. 1. – С. 2–5.
19. Животко А. Нарис історії української преси (Курс лекцій) / А. Животко. – Подєбради: Український Технічно-Господарський Інститут позаочного навчання, 1937. – 108 с.
20. З'їзд партії радикальної // Дѣло. – Ч. 208. – 16 (28) вересня 1896. – С. 2–3.
21. З'їзд партії радикальної // Дѣло. – Ч. 209. – 17 (29) вересня 1896. – С. 1.
22. З'їзд руської партії радикальної // Дѣло. – Ч. 203. – 9 (21) вересня 1897. – С. 2–3.
23. З'їзд руської партії радикальної // Дѣло. – Ч. 204. – 10 (22) вересня 1897. – С. 2–3.
24. Кравець М.М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. / М. М. Кравець. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964. – 237 с.
25. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів / К. Левицький. – Львів: З друкарні оо.Василіян у Жовкві, 1926. – 736 с.
26. Легкий М. Іван Франко та В'ячеслав Будзиновський: штрихи до взаємин на тлі доби / М. Легкий // Записки НТШ. Праці Філологічної секції. – Львів, 2009. – Т. ССLVIІ. – С. 134–146.
27. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням / І. Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: у 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – С. 413–450.
28. Макаруч С. Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х роках XIX століття / С. Макаруч // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича. – Львів, 2001. – С. 437–447.
29. Малєць Н.Б. Громадсько-політична діяльність Яцка Остапчука (1873–1959): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / Н. Б. Малєць. – Львів, 2007. – 17 с.
30. Надіслане. Лѣкаръ дръ Р.Яросевич // Дѣло. – Львѡвъ, 1895. – Ч. 118, 11 мая (30 червня). – С. 3.
31. Н[евестюк] Я[ків]. Радикалізм на провінції. (Перший виступ радикальної програми) / Я[ків] Н[евестюк] // Народ. – Львів, 1891. – Ч. 9, 1. л[атинського] мая. – С. 145–147.
32. Олесницький С. Сторінки з мого життя / С. Олесницький / [упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик; авт. вступ. ст. О. Г. Аркуша; авт. прим. та комент. М.М.Мудрий]. – Львів: Вид-во ЛОБФ "Медицина і право", 2011. – 432 с.
33. Остапчук Я. Подих з недавньої бувальщини (думки і спогади з мого життя) / Я. Остапчук // Збаражчина: збірник споминів, статей і матеріалів. – Б.р., б.м. – С. 181–417.
34. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М.Павлик. – Т. VIII (1894–1895). – Чернівці, 1911. – 293 с.
35. Перші збори радикального товариства політичного "Народна Воля" въ Коломиї // Дѣло. – Ч. 159. – 19 (31) липня 1893. – С. 1–2.
36. Спогади про Івана Франка / [упоряд., вступ. стаття і прим. М.І.Гнатюка; худож. оформл. Б.Р.Пікулицького]. – Львів: Каменяр, 1997. – 635 с.
37. Стахів М. Нариси з історії національно-суспільного руху в Галичині 1772–1890 рр. (З узягненням Збаражчини) / М.Стахів // Збаражчина: збірник споминів, статей і матеріалів. – Б.р., Наукове Товариство ім.Шевченка Український Архів т. XVII. – С. 9–180.
38. Стефаник В. Повне зібрання творів: в 3 т. – Том третій: Листи. – К.: Вид-во Академії Наук Української РСР, 1954. – 330 с.
39. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – 228 с.
40. Юбілей 30-літньої праці Михайла Петровича Драгоманова // Народ. – Львів, 1895. – Нр. 1 і 2, 1 і 15 января. – С. 1–6.
41. Himka J.-P. Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism (1860–1890) / J.-P. Himka. –

Cambridge, 1983. – 244 p. 42. Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914 R. Tomczyk. – Szczecin, 2007. – 422 s.

Юрій Яковлев

РУССКО-УКРАИНСКАЯ РАДИКАЛЬНАЯ ПАРТИЯ НА ТЕРНОПОЛЬЩИНЕ В КОНЦЕ XIX ВЕКА

Сделано попытку выяснить место и роль Украинской радикальной партии в общественно-политической жизни Тернопольщины на протяжении 90-х гг. XIX в. Прослежено предпосылки образования и освещено главные направления организационно-политической работы партии на протяжении исследуемого периода. Проанализировано участие радикальной партии в избирательных компаниях в Государственный совет (австрийский парламент) и Галицкий краевой сейм, которые происходили на территории края. Показано деятельность Дмитрия и Яцка Остапчуков, П.Думки, А.Шмигельського, С.Шмигера и других деятелей УРП, которые активно работали на Тернопольщине. Охарактеризовано отношение местных радикалов к политическому противоборству и внутренней борьбе внутри радикальной партии.

Ключевые слова: Русско-украинская радикальная партия, Тернопольщина, радикалы, парламент, сейм.

Yuriy Yakovlev

RUSS-UKRAINIAN RADICAL PARTY IN THE TERNOPIL REGION DURING IN THE END OF THE SIXTH CENTURIES

An attempt to explain the role and place of Russ-ukrainian radical party in social-political life of Ternopil region during the 90th of nineteenth century. Followed reasons of organization and illuminated the basic directions of organizational-political work of the party during the study period. The analysis participation a radical party in the elections to the State council (austrian parliament) and the diet of Galicia, which took place within the region. Showing activity Dmytra and Yatska Ostapchukiv, P.Dumky, A.Shmihelskoho, S.Shmihera and other figures of RURP, who actively working in the Ternopil region. The characteristic attitude of local radicals to the political clash and inside struggle within the radical party.

Key words: Russ-ukrainian radical party, Ternopil, radicals, parliament, diet.

УДК [37.043.2-055.1/.2:305]:37.017(477.83/.86)“18/19”

Анна Вараниця

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена особливостям гендерного виховання у Східній Галичині другої половини XIX – початку XX ст. Основною проблемою у цей період стає виховання дівчат та хлопців у національному дусі, відповідно до вимог, які диктували національні рухи. Практична реалізація їх положень залежала від соціального статусу та національно-політичної орієнтації батьків. Впровадження загальної обов'язкової освіти поставило перед суспільством питання коєдукації, що викликало дискусії серед представників тогочасної педагогічної думки. Незважаючи на впровадження у державне початкове шкільництво спільного навчання для дівчат та хлопців, остаточне рішення у цьому питанні залишалося за батьками, адже можливою альтернативою були приватні школи та домашнє навчання.

Ключові слова: гендерне виховання, національне виховання, коєдукація, Східна Галичина, навчальні заклади.

Виховання, як процес підготовки дитини до дорослих соціальних ролей, завжди скероване на певний ідеал, який підпорядковується уявленню вихователя про ідеальну людину. Набір передбачених таким уявленням якостей, рис і вмінь з часом змінюється відповідно до вимог, які ставить суспільство до людини. Перетворення у структурі суспільства, які відбувалися у Східній Галичині другої половини XIX – початку XX ст., відкрили шлях до зміни соціального статусу особи. Внаслідок цього традиційні ролі, зокрема гендерні, закріплені за людиною домодерної доби, поступово почали втрачати актуальність. Перед батьками та педагогами постало нове завдання –